

УДК 656.2.078.8

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Якименко Н.В., к.е.н., докторант (УкрДАЗТ)

Розглянуто механізм конкуренції залізничного транспорту з іншими видами транспорту. Встановлено зміст складових механізму: об'єкт, предмет, суб'єкти, методи конкуренції, конкурентне середовище, конкурентоспроможність, конкурентні переваги та конкурентна стратегія.

Ключові слова: конкуренція, транспорт, конкурентоспроможність, конкурентна стратегія.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. Зростання конкуренції між різними видами транспорту за обсяги перевезень особливо посилюється під час кризових явищ економіки. Це пояснюється бажанням залучити обсяги вантажопотоків, які зменшені в результаті обмеженої діяльності підприємств промислового комплексу, та обсяги пасажиропотоків, що зменшено, в результаті погіршення соціального захисту населення. При цьому проблема конкурентоспроможності ускладнюється майже відсутністю фінансових ресурсів, які б спрямовувалися на укріплення існуючих та створення нових конкурентних переваг. Тому в теперішній час існує необхідність розробки нових напрямків забезпечення конкурентоспроможності, які б враховували не тільки технічні та технологічні конкурентні переваги, але й переваги в галузі знань та інновацій. Отже для досягнення максимального ефекту до вирішення проблеми забезпечення конкурентоспроможності залізничного транспорту необхідно підходити комплексно і системно, що найбільш повно реалізується на основі принципу системного підходу.

Аналіз останніх досліджень та виділення невирішених частин загальної проблеми. Значний науковий внесок у дослідження проблем конкурентоспроможності підприємств зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Г. Л. Азоев, Л. Л. Антонюк, Т. В. Гринько, В. Л. Дикань, В. А. Павлова, О. О. Плющ, Л. В. Соколова, Р. А. Фатхутдинов, Ю. Б. Іванов, А. Ю. Юданов та ін. [1-10]. В їх працях розглянуто питання діяльності підприємств в умовах конкуренції, розвитку та оцінювання конкурентоспроможності підприємств та їх продукції, класифікації чинників конкурентоспроможності. Різним аспектам теорії і практики конкурентоспроможності як елементу стратегічного управління діяльністю підприємств присвячено роботи І. Ансоффа, Ф. Котлера, М. Портера та ін. [11-13]. Різні аспекти конкурентоспроможності залізничного та автомобільного транспорту розкриваються в роботах: Бондаренко Г. С., Лаптева

М. М., Ніколаєва Д. О., Рудакова О. М. та ін. [14-17]. Проте, незважаючи на вагомий напрацювання, залишаються проблеми, що потребують додаткового наукового аналізу. У зв'язку з цим **метою статті** визначено встановлення сучасного змісту механізму конкуренції залізничного транспорту з іншими видами транспорту.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Конкуренція була і залишається центральною категорією, яка характеризує протікання ринкових відносин. Вона не обходить і сферу транспорту, де з кожним роком простежується посилення конкуренції.

Перш за все зупинимося на економічній сутності терміну «конкуренція». Так Азоев Г.Л. під конкуренцією розуміє «...суперництво на якому-небудь поприщі між окремими юридичними чи фізичними особами (конкурентами), зацікавленими в досягненні однієї й тієї ж мети» [1, с. 5]. Юданов А. Ю. під конкуренцією розуміє боротьбу фірм за обмежений обсяг платоспроможного попиту споживачів, що ведеться ними на доступних сегментах ринку [10, с. 36]. У роботі Барна М. Ю. [19] конкуренція розглядається як економічне явище, що проявляється як процес управління та використання господарюючим суб'єктом своїх конкурентних переваг для досягнення поставлених цілей у боротьбі з конкурентами за задоволення потреб споживачів у рамках, встановлених законодавством. Проте необхідно сказати, що сьогодні конкуренція є не тільки боротьбою за існування, але й умовою успішного розвитку економіки в цілому при постійній зміні складу її суб'єктів в ході економічного суперництва. Зміна учасників цього процесу здійснюється через механізм конкуренції, який необхідно розглядати як упорядковану побудову елементів, які його складають, що забезпечує їх взаємодію в комплексі. В загальному вигляді під механізмом конкуренції розуміють взаємопов'язані економічні категорії та поняття, зміст та співвідношення яких сприяє регулюванню пропорцій суспільного відтворення [18].

Основними складовими механізму конкуренції є (рис. 1):

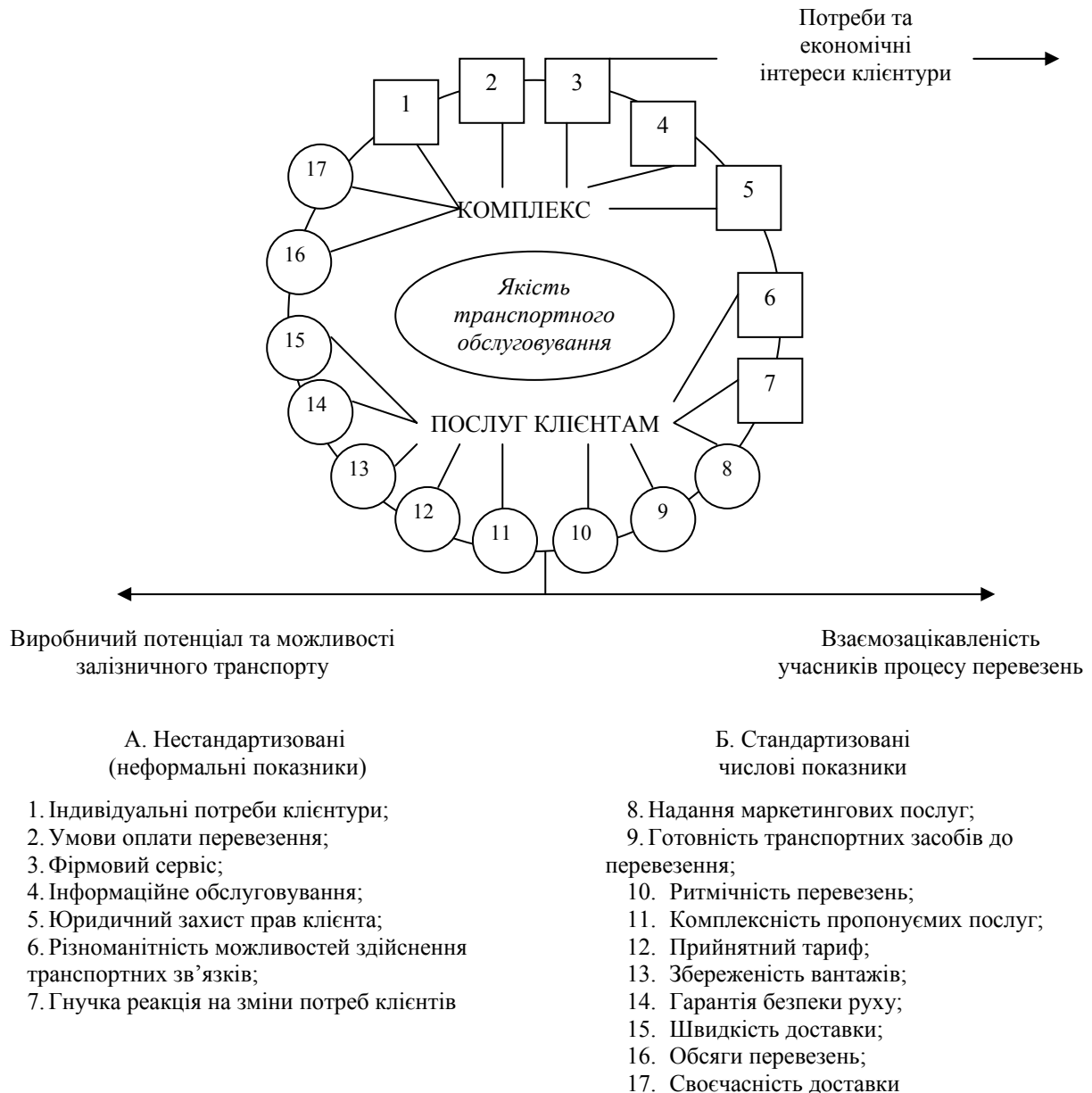

Рисунок 1 – Складові конкурентоспроможності перевезень залізничним транспортом [20, с. 83]

1) об'єкт конкуренції, тобто та складова, яка є предметом економічного інтересу усіх учасників. Для транспортного ринку об'єктом конкуренції є потенційні обсяги вантажопотоків та пасажиропотоків, які здатні забезпечити підприємствам транспорту, в тому числі залізничного, необхідний рівень прибутковості та економічну стійкість на транспортному ринку України та за його межами;

2) суб'єкти конкуренції - це учасники процесу ринкових відносин, які намагаються задовольнити свої економічні інтереси в суперництві з іншими, які теж претендують на певні преференції. Так на транспортному ринку України головними конкурентами за обсяги перевезень є залізничний та

автомобільний транспорт. Якщо розглядати проблему більш глибоко, то конкурентами вітчизняного залізничного транспорту можна вважати й залізниці інших країн, які на сьогоднішній час через технічну та технологічну оснащеність мають більше можливості залучати транзитні вантажопотоки та використовувати свій сучасний рухомий склад у міжнародних перевезеннях;

3) предмет конкуренції - це продукт діяльності, з яким виходять на ринок його суб'єкти. Транспортна послуга є тим продуктом, що здатна забезпечити залучення вантажовласників та пасажирів до користування послугами того чи іншого виду транспорту;

4) методи конкуренції, які розподіляються на

цінові та нецінові. Саме останні набувають особливого значення в умовах конкуренції: швидкість та якість доставки, сумісність з іншими видами транспорту, комплексність обслуговування пасажирів, наявність додаткових послуг, компетентність персоналу, здатність швидкого реагування на вимоги споживачів послуги та ін.;

5) конкурентне середовище як сукупність конкурентних відносин між суб'єктами стосовно їх участі в створенні умов, які забезпечують реалізацію конкурентних переваг. Суб'єктами конкурентного середовища є усі суб'єкти ринку, в тому числі постачальники та конкуренти, як існуючі, так і потенційні, споживачі послуг, а також держава, яка здійснює вплив на конкурентне середовище за допомогою економічної політики. Його основними характерними рисами є: ступінь розвитку конкурентних відносин, динамічність (знаходження в процесі постійного розвитку) та ворожість по відношенню до підприємств, які мають незначні конкурентні переваги. Функціями конкурентного середовища можна встановити: 1) функцію розвитку конкуренції, яка націлена на створення умов, що необхідні для розвитку конкурентних відносин (в транспортній галузі конкурентні відносини стосуються забезпечення якості транспортної послуги); 2) стимулюючу функцію (конкурентне середовище стимулює суб'єктів транспортного ринку знижувати витрати виробництва послуг, підвищувати їх якість, застосовувати нові технології, націлювати діяльність на розробку нових послуг, удосконалення засобів виробництва та ін.); 3) соціальну функцію (спроможність забезпечувати реалізацію інтересів суб'єктів транспортного ринку та можливість найбільш повного задоволення різноманітних потреб споживачів транспортних послуг). В сукупності виконання даних функцій сприяє досягненню кінцевої мети розвитку конкурентного середовища - підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання;

6) конкурентоспроможність як агрегована характеристика конкурентних переваг, тобто тих активів та параметрів суб'єкта, які формують його позитивні відмінності перед суперниками в конкуренції. Проте конкурентоспроможність залізничного транспорту можна визначити не тільки з позиції конкурентних переваг, але й як спроможність задовольняти платоспроможний попит клієнтів в перевезеннях певного обсягу та якості, що дозволяє зайняти провідне місце на ринку транспортних послуг та отримати прибуток. На рівень конкурентоспроможності залізничного транспорту впливають ті функції, які їм виконуються. Це:

а) концентрація та використання ресурсів;

б) організація перевізного процесу (особливої актуальності набуває організація комбінованих перевезень та співробітництва з

промисловими підприємствами);

в) організація маркетингових та рекламних заходів (комерційні умови, організація технічного обслуговування перевезень та ін.);

г) накопичення досвіду (розвиток здібностей до самонавчання, до підвищення рівня удосконалення технології виробництва, використання новітніх розробок, впровадження сучасних засобів та систем автоматизації).

До переліку факторів, що впливають на конкурентоспроможність залізничного транспорту, слід віднести: техніко-технологічні, економічні, соціальні, організаційні, інформаційні, інноваційні та ін. Так до техніко-технологічних заходів належать:

а) зміна якості перевезень та їх техніко-економічних параметрів з метою врахування вимог споживачів та їх конкретних запитів, підвищення уваги до надійності перевезень;

б) виявлення та забезпечення переваг залізничних перевезень порівняно з перевезеннями іншими видами транспорту;

в) виявлення переваг та недоліків перевезень-аналогів, які здійснюються конкурентними видами транспорту, та використання результатів для підвищення своєї конкурентоспроможності;

г) вивчення заходів конкурентів з удосконалення аналогічних перевезень, з якими вони виступають на ринку, та розробка заходів, які дають переваги порівняно з ними;

д) визначення можливостей покращення транспортного обслуговування шляхом підвищення якісних характеристик (рівномірність, надійність, своєчасність, надання додаткових послуг).

Характерною рисою конкурентоспроможності є її залежність від споживача. Тобто конкурентоспроможність перевезення визначається сукупністю тільки тих конкретних властивостей, які мають інтерес для конкретного споживача та забезпечують задоволення даної потреби, а інші характеристики до уваги не беруться (рис. 2).

7) конкурентні переваги як прояв вищості над конкурентами в економічній, технічній, організаційній сферах діяльності підприємства, який можна виміряти економічними показниками [1, с. 48]. Перехід до конкурентних переваг є переходом від цінової конкуренції до нецінової в умовах інноваційної економіки. При неціновій конкуренції роль ціни не зменшується, однак на перший план виступають унікальні властивості продукції (послуги), її технічна надійність, висока якість та функціональні характеристики.

- Основними абсолютними конкурентними перевагами автомобільного транспорту Ніколаєв Д. О. встановлює: високу маневровість,

Рисунок 2 – Схема механізму конкуренції

оперативність, низьку вартість інфраструктури та наявність автомобільних шляхів, які дозволяють здійснити доставку до конкретного вантажоотримувача. Конкурентними перевагами залізничного транспорту – незалежність від природних умов, надійність поставки, низькі енерговитрати та наявність магістральних шляхів в райони, де рух автотранспорту ускладнено або відсутній [16]. До переліку останніх Рудаков О. М. додає: невисоку чутливість споживачів до зміни цін, слабку циклічність та сезонність попиту, відсутність послуг-замінників для перевезень деяких видів вантажів [17];

8) конкурентна стратегія як стратегія, яка забезпечує найбільш повне та ефективне використання наявних можливостей.

Існують три основні шляхи здобуття конкурентних переваг залізничним транспортом: стати кращим самому, послабити конкурентів (автомобільний транспорт) або змінити ринкове середовище. При умові використання першого методу впроваджуються заходи, що направлені на удосконалення власної діяльності, другого – заходи направлені на послаблення конкурентів,

третього – на зміну конкурентного середовища шляхом застосування кооперативних стратегій або політико-правових. З метою підвищення частки залізничних перевезень в загальній кількості перевезень усіма видами транспорту пропонується вибрати стратегію, що заснована на удосконаленні саме своєї діяльності. Це можливо здійснити тільки активно здійснюючи інноваційні розробки в галузях залізничної техніки та технологій, розвитку творчих здібностей та інноваційної активності персоналу. Отже необхідно:

- розробити принципіально нові комплексні системи діагностики та моніторингу об'єктів інфраструктури та рухомого складу;
- розробити нові елементи рухомого складу та інфраструктури, які забезпечують підвищення надійності та безпеки експлуатації та які відповідають вимогам міжнародних угод;
- розробити комплексні рішення реконструкції залізничної інфраструктури та її подальшого розвитку на інноваційній основі;
- налагодити управління рухом на основі супутникових технологій та автоматичної ідентифікації рухомого складу;

- здійснити перехід від інформаційних до інформаційно-управлінських технологій;
- створити мережу логістичних центрів та модернізацію термінальної інфраструктури, налагодити на їх базі ефективну взаємодію з іншими видами транспорту;
- впровадити на прикордонних переходах нові технології обробки перевізних документів;
- впровадити технології взаємодії з клієнтами через Internet;
- розвивати на території України ефективне виробництво для задоволення усього спектру потреб залізничного транспорту в сучасних технічних засобах та технологіях;
- створити на території України спільні науково-дослідні та виробничі підприємства для залучення вітчизняних та зарубіжних інвестицій в транспортне машинобудування, розвивати конкуренції в цій сфері;
- здійснити підготовку спеціалістів-управлінців широкого профілю та розвивати у персоналу високий рівень компетенції для: роботи в умовах єдиної транспортної системи, активної взаємодії видів транспорту, логістичних комплексів;
- сприяти створенню корпоративних систем управління персоналом, які орієнтовані на мотивовану та ефективну працю робітників, підвищення її якості, продуктивності, активну участь в технічній модернізації та інноваційному розвитку залізничного транспорту, тощо.

Висновки. Таким чином, запропонована схема механізму конкуренції залізничного транспорту з іншими видами транспорту зображує послідовність та взаємозв'язок категорій і понять, які його формують, підкреслюючи інноваційну спрямованість стратегій, які застосовуються та оснований на конкурентних перевагах, що змінюються. В сучасних умовах успіх залізничного транспорту в суперництві значним чином обумовлюється його спроможністю будувати та використовувати в своїй діяльності механізм конкуренції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика. – М. : Центр экономики и маркетинга. - 1996.- 208 с.
2. Антонюк Л. Л. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора. екон. наук / Л. Л. Антонюк – Київ, 2004. – 32 с.
3. Гринько Т. В. Механізм формування конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на міжнародних ринках: Монографія / Т. В. Гринько; Дніпропетровський національний університет. – Кривий Ріг : Видавничий Дім, 2005. – 322 с.
4. Дикань В. Л. Реформирование экономики Украины и конкурентоустойчивость предприятий: Монография / В. Л. Дикань. – Харьков : Основа, 1997. – 345 с.
5. Павлова В. А. Способы систематизации назначения конкурентоспособности предприятия / В. А. Павлова // Академічний огляд. – 2003. - № 1. – С. 41 – 45.
6. Плющ О. О. Сучасні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства / О. О. Плющ, О. О. Шевченко // Вісник Київ. нац. університету технологій та дизайну. – 2005. - № 5. – С. 175 – 182.
7. Соколова Л. В. Конкурентоспособность предприятия и критерии ее оценки / Маркетинговые исследования. – Харьков: НВФ «Студцентр», 2001. – С. 180 - 182.
8. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Маркетинг, 2002. – 886 с.
9. Формирование конкурентной позиции предприятия в условиях кризиса: Монография / [А. Н. Тищенко, Ю. Б. Иванов, Н. А. Кизим и др.]. – Х. : ИНЖЕК, 2007. – 375 с.
10. Юданов А. Ю. Конкуренция: теория и практика: Учебно-практическое пособие / А. Ю. Юданов. – М. : «Акадис», 1996. – 272 с.
11. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.
12. Котлер Ф. Маркетинг и менеджмент / Ф. Котлер; пер. с англ. – СПб: Питер, 2001. 752 с.
13. Портер Майкл Э. Конкуренция / М. Портер; пер. с англ. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
14. Бондаренко Г. С. Управление конкурентоспособностью автотранспортного предприятия : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Г. С. Бондаренко – Харків, 2001. – 20 с.
15. Лаптев Н. Н. Предпосылки идентификации конкуренции субъектов и объектов рынка транспортных услуг: автореф. дис. на соискание науч. ступени канд. екон. наук / Н. Н. Лаптев. – Хабаровск, 2006. – 23 с.
16. Николаев Д. А. Оценка конкурентных преимуществ железнодорожного и автомобильного транспорта в организации внутрирегиональных перевозок: автореф. дис. на соискание науч. ступени канд. екон. наук / Д. А. Николаев. – Хабаровск, 2007. – 26 с.
17. Рудаков О. М. Підвищення конкурентоспроможності підприємств-виробників продукції для залізничної галузі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / О. М.

Рудаков. – Харків, 2008. – 20 с.

18. Александрова Ю.Ю. Современное содержание механизма конкуренции / Ю. Ю. Александрова // Проблемы современной экономики. – 2007. - № 1. – С. 74-79.

19. Барна М. Ю. Конкурентне середовище роздрібних торговельних підприємств та шляхи

розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / М. Ю. Барна. – Львів, 2008. – 17 с.

20. Экономика железнодорожного транспорта: учебник/ [Белов И. В., Терешина Н. П., Галабурда В. Г.]. – М.: УМК МПС России, 2001. – 600 с.

Анотация. Рассмотрено механизм конкуренции железнодорожного транспорта с другими видами транспорта. Установлено содержание составляющих механизма: объект, предмет, субъекты, методы конкуренции, конкурентная среда, конкурентоспособность, конкурентные преимущества и конкурентная стратегия.

Ключевые слова: конкуренция, транспорт, конкурентоспособность, конкурентная стратегия.

Summary. The Considered mechanism to competitions of the rail-freight traffic with the other type of the transport. The Installed contents forming mechanism: object, subject, subjects, methods to competitions, competitive ambience, competitiveness, competitive advantage and competitive strategy.

Keywords: competition, transport, competitiveness, competitive strategy.

Рецензент к.е.н., доцент УкрДАЗТ Зубенко В.О.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Токмакова І.В.